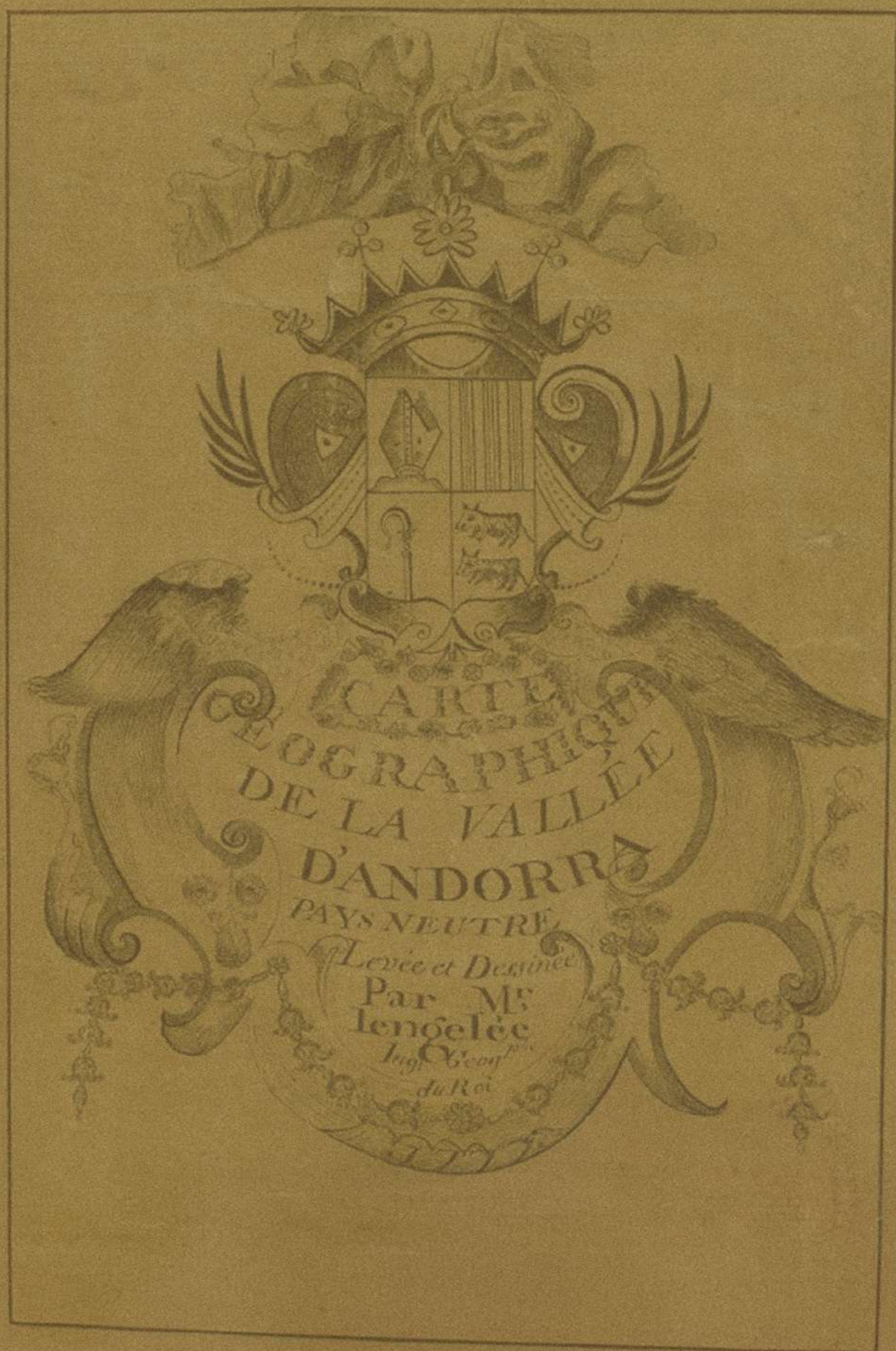

L'escut d'Andorra

Pau Chica Fernàndez
Arxiu Nacional d'Andorra

 RELAT
HISTÒRIC
D'ANDORRA

historia.ad

L'ESCUT D'ANDORRA

Pau Chica Fernández. Arxiu Nacional d'Andorra

Tot país té tres símbols d'estat únics i indestruïbles: l'himne, la bandera i l'escut. En molts casos aquest últim símbol, l'escut, és el més antic i el considerat com a principal emblema de la singularitat històrica i la sobirania d'un territori. En l'article següent ens aproximarem a la història de l'escut nacional d'Andorra i començarem amb una pregunta obligada: des de quan s'utilitza i quina ha estat l'evolució d'aquest escut?

La resposta no és clara ni senzilla. Fins ara, l'estudi més complet que ha intentat aportar llum al respecte ve signat per l'historiador, escriptor, docent i polític andorrà Pere Canturri Montanya (1935-2015). Canturri va ser un dels grans impulsors de la Junta de Cultura, creada l'any 1960 i de la qual emanava el Servei d'Arqueologia d'Andorra, del qual Canturri era el director. La Junta de Cultura va convertir-se en l'antecedent del que anys més tard seria el Patrimoni Artístic Nacional (PAN), l'organisme responsable de protegir el patrimoni cultural andorrà i que avui és conegut com el Departament de Patrimoni Cultural del Govern d'Andorra.

Va ser des del departament del PAN que Canturri va escriure un informe per al Consell General de les Valls d'Andorra sobre la història, evolució i composició de l'escut d'Andorra. Aquest informe, que es conserva a la Biblioteca Nacional, porta el títol de "L'escut d'Andorra" i va ser escrit l'any 1978.¹ Canturri hi fa una introducció sobre la història de l'escut del país per després concloure'n com ha de ser, únicament i oficialment, la composició de l'escut d'Andorra:

1. L'expedient consta de dues parts: en primer lloc, l'informe de Pere Canturri amb les conclusions de l'estudi de l'escut d'Andorra; seguidament, un extens estudi heràldic de l'escut d'Andorra i la seva evolució, fet a quatre mans per Pere Canturri i l'especialista francès Jean-Pierre Lassalle. Aquest estudi està escrit en francès i en recomanem la lectura per a una visió estrictament des de l'heràldica de la història i evolució de l'escut d'Andorra.

"Al quarter superior dret: Una mitra daurada, de front i amb ínfules, i un bàcul d'or en direcció d'una barra al seu darrere, girat cap a la sinistra, sobre camp de gules.
Al quarter inferior dret: Les quatre barres de les Cases Comptals Catalanes de gules sobre camp d'or.
Al quarter superior esquerre: Les tres barres del Comtat de Foix de gules sobre camp d'or.

Al quarter inferior sinistre: Les vaques del Vescomtat de Bearn: dues vaques de gules collarades d'azur, amb l'esquella sobre el pit i les banyes de gules sobre camp d'or. (Les vaques seran passants amb la cua contornada sobre el cos).

En quant al timbre, acompanyament i ornaments exteriors i divisa serien valables els mateixos existents a l'escut a l'escut del portal de Casa de la Vall. En el cas de timbrar l'escut amb una corona deurà ésser de vuit florans com correspon al rang de Principat.

En aquest escut hi deuria, també, figurar l'inscripció: VIR-TUS UNITA FORTIOR.”²

Prenent com a base aquesta i també d'altres fonts documentals, bibliogràfiques i hemerogràfiques, comencem el repàs de la història de l'escut d'Andorra. Per fer-ho, en primer lloc hem de parlar del que és considerat com a primer escut de les valls.

Segons defensa Pere Canturri, l'escut d'Andorra més antic conservat avui al país és el que es troba esculpit amb pedra a la dreta de la porta principal d'accés a la Casa de la Vall.³ Aquest escut és horitzontal i està dividit en tres parts: a esquerra i a dreta, dues creus de calvari; al centre, flanquejat per ambdues creus, a la part superior trobem el bàcul i la mitra del bisbe d'Urgell i a la part inferior, a la nostra esquerra, les dues vaques símbol del vescomtat de Bearn, i a la nostra dreta, les tres barres símbol dels comtes de Foix.

Primer escut d'Andorra a la Casa de la Vall. 2024.

2. CANTURRI, P. “L'escut d'Andorra”. Informe emès per al Consell General de les Valls d'Andorra el 23 de febrer de 1978. S'acompanya d'un estudi de l'heràldica de l'escut realitzat per Jean-Pierre Lassalle, Biblioteca Nacional d'Andorra.
3. Originàriament l'escut es trobava al marge esquerre de la porta. Va ser arran de la restauració integral de la Casa de la Vall, l'any 1962, que l'escut es va traslladar a la banda dreta.

4. Es pren la data de 1580 perquè és la que apareix a la façana de la Casa de la Vall. Ara bé, hi ha autors que defensen que aquesta data podria ser la d'una reforma integral de la casa i que, en conseqüència, s'hauria edificat anys abans. Vegeu: PLANAS DE LA MAZA, M. "Un exemple d'arquitectura senyorial pirinenca". *Annals 1995: Institut d'Estudis Andorrans. Centre de Barcelona*, 1997, p. 192-193.
5. VILLARÓ, A. "Història de la creació cultural: de l'antiguitat al segle XX". *Relat Històric d'Andorra*, 2023, p. 26. [ENLLAÇ \[En línia: 10 de desembre del 2024\]](#).
6. L'antiga Casa de la Vall –o Casa de la Terra segons la documentació coetània– se situaria probablement a l'actual placeta del Cap del Carrer d'Andorra la Vella, on posteriorment va instal·lar-se la notaria i casa de Bonaventura Moles Lleopart, àlies Babot. Per a més informació, vegeu: PUJAL TRULLÀ, A.; LLADÓS TORRENT, J. *La Domus del Consell de la Terra*, Andorra la Vella, Consell General, 2008.
7. Dada afirmada per l'historiador i tècnic de l'Arxiu Nacional Climent Miró i Tuset.
8. Informació sobre el cognom *Escoter* extreta de PUJAL TRULLÀ, A. *Ordino segle XV. Una petita història d'Andorra*, Andorra la Vella, autoedició, 2011, p. 109-113; PUJAL TRULLÀ, A. *Història de tots els noms de casa d'Andorra. Onomàstica andorranca anterior al Concili de Trento*, Lleida, Pagès Editors, 2014, p. 112-113; PUJAL TRULLÀ, A. *Ordino segle XVI. La vida a Andorra a l'edat mitjana*, Lleida, Pagès Editors, 2017, p. 188-186; i PUJAL TRULLÀ, A. *Ordino segle XVII. Els noms propis i la propietat de la terra*, Lleida, Pagès Editors, 2020, p. 185-189.

Per la seva composició, Canturri afirma que aquest escut no podria ser anterior a l'any 1306, quan s'uneixen les cases de Foix i de Bearn, els símbols de les quals són part inequívoca de l'escut andorrà. Tant Canturri com l'especialista en heràldica Jean-Pierre Lassalle també tenen en compte en els seus informes que la Casa de la Vall no va edificar-se fins l'any 1580⁴ i que el Consell General no la va adquirir per convertir-la en la seva seu –i també en la del Comú d'Andorra la Vella– fins l'any 1702. Partint d'aquests fets, Canturri i Lassalle proposen la hipòtesi –avui la més acceptada per la historiografia⁵ – que aquest escut és com a mínim del segle XVII i que, esculpit originàriament en l'antiga seu del Consell General,⁶ hauria estat traslladat a la façana de la Casa de la Vall en el moment que es va convertir en edifici públic l'any 1702 o fins i tot pocs anys abans, quan la casa encara pertanyia a la família d'Antoni Busquets, primera propietària de la casa.

D'aquest escut també en volem destacar la inscripció que observem a la part inferior: "ESCOTER ME FECIT", que traduiríem com a "Escoter em va fer". D'aquesta inscripció en podem deduir que l'escut fou creat en pedra per algú conegut com a Escoter⁷ però a la documentació consultada no hem pogut trobar referències a cap Escoter que fos picapedrer. En tot cas és important tenir en compte que el cognom *Escoter* és un cognom andorrà, avui desaparegut, que tindria el seu origen al segle XIV i al quart de la Cortinada. En aquest quart trobem Escoters fins al segle XVIII i també els trobem a Andorra la Vella, on el cognom es documenta fins al segle XIX.⁸ És probable que en un futur pugui aparèixer alguna referència –per exemple, un justificant de pagament o una cita en algun llibre d'actes de comptes del

Arxiu Nacional d'Andorra (ANA). Façana de la Casa de la Vall amb el primer escut situat a la nostra esquerra, 12-5-1948. Autor: Francesc Pantebre (FFP-0629).

Consell General o del Comú d'Andorra la Vella– a un Escoter que fos picapedrer o mestre de cases i que ens permeti situar amb més exactitud l'any de creació d'aquest escut.

Arxiu Nacional d'Andorra (ANA). Façana de la Casa de la Vall amb el primer escut situat a la nostra esquerra, 12-5-1948. Autor: Francesc Pantebre (FFP-0629).

Hem de tenir en compte que ni Anton Fiter i Rossell al *Manual Digest de les Valls Neutres d'Andorra* (1748) ni Antoni Puig al *Politar Andorrà* (1763) ens parlen d'aquest escut. En canvi, qui sí que ens hi fa referència és l'escriptor, viatger i funcionari espanyol Francisco de Zamora, que va visitar Andorra al setembre del 1788 i en va deixar constància en un "diari de viatge" que avui és el testimoni escrit més antic d'un viatger a les valls. De la Casa de la Vall i els seus escuts de la façana Zamora ens diu el següent:

"La Casa del Comú de la Vall és a la capital. És un edifici una mica gran, sense cap altra decoració que una torre forta en un dels seus costats, fet cap allà l'any 1500 i tants. Allà hi ha l'arxiu de la Vall, amb sis panys que té cada clau el cònsol de cada parròquia. Té l'escut d'armes damunt de la porta, que amb els dístics i al·legories enviarà mossèn Antoni, i les minutes més antigues es veuen a la mateixa paret de la casa."⁹

Francisco de Zamora no ens descriu el primer escut, però és el primer testimoni documental que ens confirma l'existència a la façana de la Casa de la Vall d'un escut anterior –quan diu "les minutes més antigues"– al situat, encara avui, a l'arc de la porta principal d'accés a la Casa de la Vall. És aquest segon escut del qual parlen, gairebé de forma idèntica, tant Fiter com Puig. Al *Manual Digest*, de fet, se'ns esmenta un escut "esculpit en lo present any",¹⁰ que Fiter descriu de la forma següent:

"Se componen les referides armes gentilícies de quatre quartos o quartelats, partits en creu.

En lo superior de la dreta, i posat en lo *dignior* lloc, se veu una mitra i bàculo episcopal, dorats en camp de color de nàcar, per denotar i significar que la dignitat episcopal d'Urgell és lo principal i més antic senyor de dites Valls, i lo primer i potser únic blasó que antigament portaven i tenien elles.

En lo segon quarto o quartelat de la dreta se divisen les quatre barres catalanes o armes de Catalunya, per denotar que són les dites Valls pròpia i verdadera Catalunya ja des de los primers temps de l'antiquitat. Són estes barres colorades o vermelles sobre camp d'or.

9. DE ZAMORA, F. "Diari de viatge", a: *L'Andorra dels viatgers: els ibèrics*, 2. Edició, traducció i estudi històric a cura d'Albert Villaró sobre l'escrit original de l'any 1788. Andorra la Vella, Govern d'Andorra, 2004, p. 110-111.

10. FITER i ROSSELL, A. *Manual Digest de les Valls Neutres d'Andorra*. Edició, estudis complementaris i notes a cura d'Albert Villaró sobre el manuscrit original de Casa Rossell (ANA, CR-40572, any 1748), Andorra, Consell General de les Valls d'Andorra; Aloma Editors, 2018, p. 107.

En lo quarto o superior quartelat de la part esquerra se divisen les tres barres vermelles de Foix sobre camp groc o d'or, per denotar lo domini i senyoria que ja des del temps antic han tingut los il·lustríssims comtes de Foix en les Valls d'Andorra.

Finalment en lo quarto o quartelat inferior de la part esquerra se divisen les dos vaques de Bearn, de gules o de color ros, cullerades d'un collar azur o blau, penjant d'ell en lo coll d'una petita campaneta o tivillet sobre del pit, vanyes de gules o de color ros, posades sobre camp groc o d'or, per denotar que per la uní d'esta casa amb la de Foix son los prínceps d'ella, senyors de dites, com ho són ja moltes centúries ha des de lo insigne Gaston IV de Foix i primer vescomte de Castellbò d'aquest nom, qui fou lo primer príncep de Bearn senyor de dites Valls.”¹¹

En la seva descripció Fiter també assenyala les dues inscripcions que acompanyen l'escut: a la part superior “Domus Concilii Iustitiae Sedis”, que “vol dir que la Casa del Consell, o a on habita lo esperit de consell, és lo asiento i trono a on està sentada la justícia”; i a la part inferior “Virtus unita fortior”, que Fiter explica amb la frase “una corda de tres o més cordells difícilment se romp”.¹²

Gravat de la façana de la Casa de la Vall publicat al periòdic Le Progrès de la Somme el 24 de setembre de 1882. S'aprecia l'ombra del primer escut a la nostra esquerra i també el nou escut situat al centre de la porta principal d'entrada.

11. *Ibidem*, p. 106

12. *Ibidem*, p. 107.

En la seva descripció Fiter ens parla de la importància de la mitra i el bàcul en l'escut d'Andorra, emblemes que ell considera que haurien pogut ser utilitzats pels andorrans com a escut d'armes segles enrere. No seria estrany que des de les valls s'haguessin utilitzat els emblemes del bisbat d'Urgell com a propis, de la mateixa manera que va succeir amb els de Foix, com veurem més endavant.

Del *Manual Digest*, doncs, podem extreure'n que com a mínim des de l'any 1748 ja hi havia un escut d'Andorra que hem d'entendre com una evolució de l'anterior de format horitzontal i que presidia la porta d'accés a la Casa de la Vall. És de suposar, també, que a partir de la instal·lació d'aquest escut l'anterior quedés relegat –momentàniament– a un segon terme.

ANA. L'escut situat sobre la porta principal de Casa de la Vall protegit per una malla. 1945-1950. Autor: Josep Alsina Martí (FAM-671).

Per la seva banda, Antoni Puig, al *Politar Andorrà* de l'any 1763, afirma que l'escut d'Andorra esculpit en pedra que presideix la porta de la Casa de la Vall va ser col·locat a aquest lloc l'any 1761.¹³ Al respecte, Canturri defensa la possibilitat que l'autor del *Politar*, en no poder precisar la data a la qual es refereix Fiter quan diu que l'escut va ser col·locat a la façana “en lo present any”, hagués optat per escriure la data en què ell estava escrivint el *Politar* esperant a poder modificar-la posteriorment, cosa que no va acabar fent. En aquest article considerarem que quan Fiter escriu “en lo present any” podria referir-se a l'any 1748, quan finalitza i lliura el *Manual Di-*

13. PUIG, A. *Politar Andorrà*. Transcripció, introducció i notes a càrrec de Lúdia Armengol, Manuel Mas i Antoni Morell. Andorra, Conselleria d'Educació i Cultural, 1983 (edició original: 1763), p. 64.

gest al Consell General. Però també hem de tenir en compte que el *Manual Digest* va ser un encàrrec del Consell General a Anton Fiter i que aquest deuria tardar anys a elaborar-lo. La data de l'encàrrec, però, també és avui una incògnita,¹⁴ així que “en lo present any” tampoc podríem descartar que es pogués referir a una data d'entre 1740 i 1748.¹⁵

Escut d'Andorra dibuixat per Antoni Puig al Politar Andorrà: ANA, Politar Andorrà, 1759-1763, Arxiu de les Set Claus (ASC)-9.

14. FITER i ROSSELL, A. *Manual Digest...* Edició, estudis complementaris i notes a cura d'Albert Villarro..., op. cit., p. XLVIII.

15. No hem trobat cap referència documental que ens permeti conèixer, amb total seguretat, l'any de creació d'aquest escut.

Per tot plegat i a mode de primer resum, podem confirmar que a inicis del segle XIX a la Casa de la Vall hi havia dos escuts d'Andorra: el més antic, anterior al segle XVIII o com a mínim de cap al 1702, va ser fet per un picapedrer anomenat Escoter i es trobava en un lateral de l'edifici; el més recent, almenys del 1748, es situava –i es situa encara avui– sobre la porta principal d'accés a la Casa de la Vall i des que es va col·locar va ser considerat pels autors d'aquella època –Fiter, Puig, Zamora– com l'escut d'armes oficial d'Andorra. Això sí, amb una subtil diferència que Puig il·lustra molt bé al *Politar*: a la Casa de la Vall les vaques berneses miren cap a la dreta; al *Politar* ho fan cap a l'esquerra.

Detall de l'escut d'Andorra de Casa de la Vall en l'actualitat. Just a sota es pot apreciar l'escut de la família Busquets. 2024.

El problema d'aquest escut i la seva "oficialitat" va ser que la seva composició no va ser declarada com a única i oficial pel Consell General fins l'any 1942. Això va portar que al llarg dels segles XVIII, XIX i bona part del XX apareguessin i s'utilitzessin amb caràcter d'oficials diversos models d'escuts per a Andorra. Vegem, doncs, les versions de l'escut més destacades.¹⁶

Per conèixer quins escuts va utilitzar el Consell General és especialment útil consultar la documentació generada per aquesta institució: de forma més o menys comuna, en aquesta documentació podem veure escuts en forma de segell que eren utilitzats per a garantir l'autenticitat de documents sovint adreçats a una altra institució. Això, però, provoca que a l'Arxiu Nacional d'Andorra, al fons documental de l'Arxiu de les Set Claus, no trobem un gran volum de documents en què puguem veure com era l'escut d'Andorra utilitzat pel Consell General al llarg de la història: moltes de les cartes produïdes pel Consell General, i per tant sovint segellades, van sortir del país i es conserven en arxius estrangers que custodien els fons documentals dels receptors d'aquestes cartes.

16. No fem aquí una anàlisi estrictament heràldica ni tampoc ens centrarem en els diferents cromatismes de l'escut: per a una anàlisi d'aquestes característiques, vegeu l'esmentat estudi de l'any 1978 de l'especialista Jean-Pierre Lassalle. Aquí ens centrarem en el contingut de l'escut d'Andorra i la seva evolució lligada als contextos històrics de les valls.

Un d'aquests arxius és l'Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell, on es troba el fons documental de l'Ajuntament de la Seu d'Urgell. Dins d'aquest fons hi ha la sèrie documental "Cartes d'universitats",¹⁷ en què trobem diverses cartes del Consell de la Terra adreçades a l'Ajuntament urgellenc. Gràcies a l'historiador i arxiver Lluís Obiols n'hem pogut localitzar una de l'any 1628 en què s'aprecia perfectament un escut en format segell,¹⁸ que reproduïm a continuació:

Segell amb escut conservat a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell. 1628.

17. Per conèixer les característiques d'aquesta sèrie, vegeu: OBIOLS PEREARNAU, LL. "Los lochs circumvehins. Xarxes d'avisos a la Seu d'Urgell dels segles XVI i XVII", a: *Aliances territorials pirinenques: 17es Trobades culturals pirinenques*. Andorra, Societat Andorrana de Ciències, 2021, p. 13-22.

18. Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell (ACAU), Cartes d'universitats. Ajuntament de la Seu d'Urgell, 1628. En aquesta sèrie hi ha altres cartes del Consell General en què podem intuir altres segells els quals, degut al pas del temps, han quedat afectats i són avui pràcticament il·legibles.

19. ANA, *Instruccions del Consell de la Terra als síndics en el seu viatge a Perpinyà*, 24 de juny de 1709, ASC-27.

És un escut molt interessant dividit en dos meitats: a l'esquerra, les tres barres símbol del comtat de Foix; a la dreta, les dos vaques del vescomtat de Bearn mirant cap a l'esquerra. No hi apareixen, doncs, ni les quatre barres catalanes ni tampoc –en el que encara és més sorprenent– cap referència al bisbat d'Urgell. La mitra i el bàcul, tan presents al primer escut del país esculpit al lateral de la façana de la Casa de la Vall, no es troben representats en aquest escut.

Per tant, aquest és un escut en què només es representen les armes del comtat de Foix, al qual pertanyia Bearn des del 1306. És aquest escut el que sembla utilitzar, ja a principis del segle XVII i de forma regular, el Consell de la Terra. I és que sabem que el seu ús no va ser pas esporàdic: a l'Arxiu Nacional hem pogut trobar un document que ens confirma l'ús d'aquest mateix segell i escut l'any 1709,¹⁹ en plena Guerra de Successió (1702-1715).

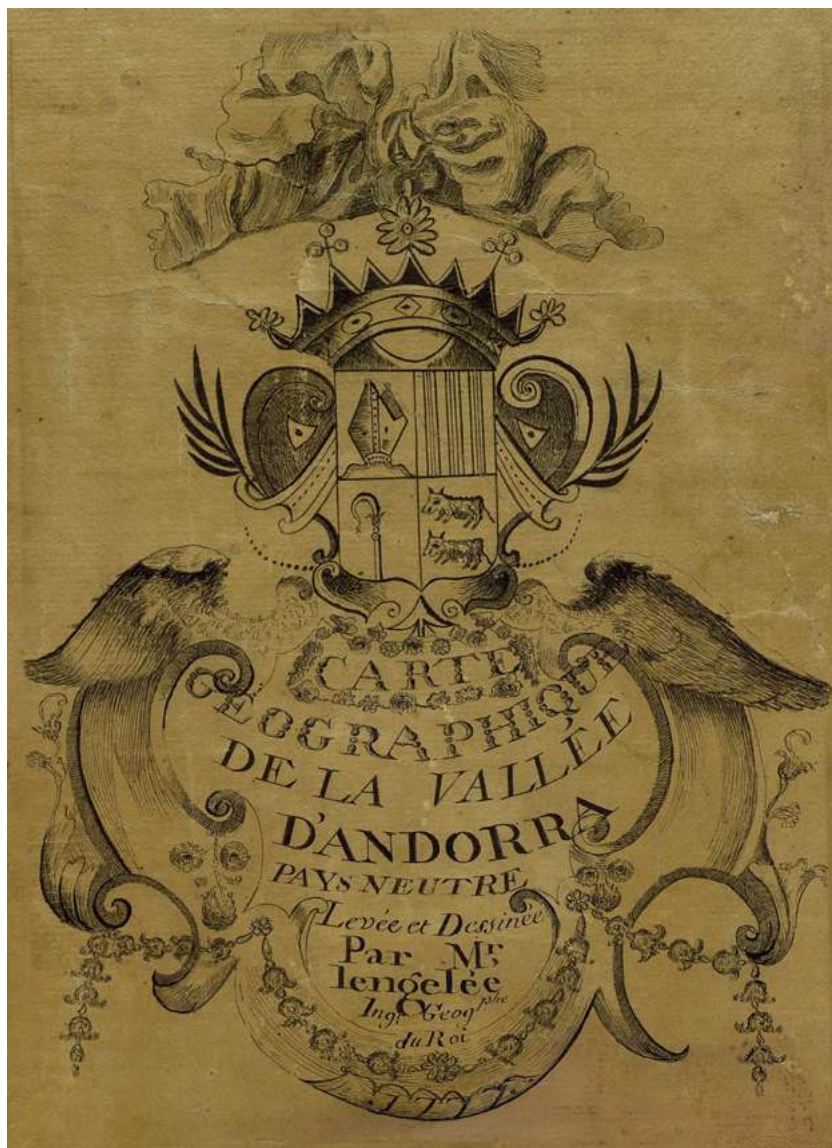
Escut d'Andorra trobat en un document de l'Arxiu de les Set Claus de l'any 1709 (ASC-27).

Val a dir que, malgrat que en aquest escut només hi aparegui la representació de les armes franceses, és molt probable que els símbols episcopals també tinguessin algun tipus d'ús com a símbol de les valls, una hipòtesi que, com ja hem vist, també ens defensa Fiter al *Manual Digest*. Tenint en compte la diplomàcia andorrana i la seva pauta d'actuació, basada en la recerca de l'equilibri de poders entre coprínceps, seria poc creïble creure que amb l'ús d'aquest segell des d'Andorra s'estigués relegant la Mitra a un paper secundari respecte a Foix. En tot cas s'obren aquí noves línies de recerca que caldria ampliar en un futur. De moment, en aquest article nosaltres plantejem la possibilitat que, almenys fins al segle XVIII, a les valls s'utilitzessin indistintament com a símbol propi les armes dels comtes de Foix i també les del bisbat d'Urgell, ja fos de forma separada, com en el cas del segell descrit, com també de forma conjunta, tal com trobem a l'escut de la façana de la Casa de la Vall. Del que sí que no sembla que hi hagi cap dubte és del fet que fins a mitjans del segle XVIII no apareix l'escut d'Andorra amb el format –que no sempre el contingut– actual, és a dir, quarterat.

Tancant la qüestió del segell utilitzat des d'almenys l'any 1628, és el moment de tornar a la segona meitat del segle XVIII, quan ja trobem a la Casa de la Vall l'escut antic i també el nou descrit per Anton Fiter al *Manual Digest*. Però, com dèiem, el pro-

blema d'aquest segon escut era que el Consell General va tardar gairebé 200 anys a declarar-lo com l'únic i oficial del país, fet que va obrir la porta a diverses modificacions.

Una de les primeres versions diferents d'aquest escut la veiem en el mapa d'Andorra de l'any 1777 fet per encàrrec del rei de França per l'enginyer i geògraf francès Nicolas Lengelée (1741-1818).²⁰ En la seva "Carte géographique de la Vallée d'Andorre", Lengelée dibuixa un escut d'Andorra en el qual per primera vegada apreciem el bàcul i la mitra separats en els quarters de l'esquerra –i es suprimeixen així les quatre barres catalanes– i les tres barres de Foix i les dues vaques de Bearn als quarters de la dreta, en el mateix ordre en què apareixen a l'escut de la Casa de la Vall del 1748, però de nou amb la diferència de l'orientació de les vaques, que al dibuix de Lengelée miren cap a l'esquerra, tal com ho fan a l'heràldica bearnesa.

20. ANA, *Carte géographique de la Vallée d'Andorre*, 1777. Procedència: Archivo Histórico Nacional (AHN), núm. 2.

Escut d'Andorra il·lustrat al mapa de Lengelée de l'any 1777. ASC.

El més sorprenent d'aquest escut és que, malgrat que l'esculpit sobre la porta principal de la Casa de la Vall era considerat com l'únic oficial per autors com Fiter i Puig, així com per viatgers com Zamora –que a la seva obra va incloure un mapa d'Andorra elaborat per l'autor del *Politar* i il·lustrat amb el mateix escut que observem a la Casa de la Vall²¹–, va ser l'escut de Lengelée el que, almenys al llarg del segle XIX i els primers anys del segle XX, va ser el més utilitzat pel mateix Consell General, com a mínim pel que fa a documentació.

No voldríem descartar totalment l'existència d'un segell previ –potser en ús al llarg de la segona meitat del segle XVIII– amb l'escut respectant el contingut i disposició dels quarters tal i com van esculpir-se a la porta de la Casa de la Vall. Però a falta de documentació que ens ho pugui confirmar el que sí que podem assegurar és que com a mínim des de l'any 1820 el Consell General disposava d'un segell amb la versió de l'escut de Lengelée,²² que podria ser entesa com una adaptació del primer escut conservat a la façana de la Casa de la Vall. El segell es solia utilitzar aleshores per a visar passis de circulació a andorrans que volien anar a l'estranger en el que podríem entendre com l'antecedent dels passaports actuals.

Segell amb l'escut d'Andorra que trobem al document de l'Arxiu Nacional d'Andorra ACCO-31.

Al segle XIX aquest mateix segell el trobem reproduït –amb lleugeres modificacions en els contorns i en les formes del bàcul i la mitra–, per exemple, en documents de les dècades del 1830,²³ 1850,²⁴ 1860²⁵ i 1880.²⁶ El seu ús per part del Consell General semblaria donar a aquest escut una certa oficialitat no escrita per part de la mateixa institució andorrana,²⁷ però es dona la circumstància que en aquells mateixos anys també s'utilitzava al país un segon escut equiparable al situat a la porta de la Casa de la Vall.

21. Vegeu: PUJAL CARABANTES, C. (co-ord.). *Atlas cartogràfic de les Valls d'Andorra* (1692-1976), Govern d'Andorra: Ministeri de Turisme i Cultura; Arxiu Històric Nacional, 1999, p. 166-167.
22. Al l'Arxiu Nacional d'Andorra el primer document que hem pogut localitzar amb aquest segell és el següent: ANA. *Passaport expedit per Bonaventura Riba Calva, síndic general, a favor de Lluís Riba, de la Massana*, 1 d'octubre de 1820, casa Colat (ACCO)-31.
23. ANA. *Passaport expedit per Josep Picart Orrit, síndic general, a favor de Bonaventura Fon, de la Massana*, 3 de novembre de 1836, casa Grillaire (ACGr)-2.
24. ANA. *Carta del Consell General adreçada a Josep Albinyà, governador de la plaça i forts de la Seu d'Urgell, en què li comunica el nom dels tres representants del Consell General a la comissió mixta que ha de tractar l'assumpte dels límits entre Andorra i Espanya*, 3 d'octubre de 1856, ASC-3883.
25. ANA. *Carta del Consell General al prefecte de l'Arieja. Demana recordar al Papa que els andorrans van fer una súplica i que encara no s'ha suprimit el tribut*, 1860, documentació digitalitzada provinent dels Arxius Departamentals de l'Arieja, França (ADA)-1z29/6.
26. ANA. *Passaport a nom d'Antoni Cerdqueda*, 7 de desembre de 1887, Notaria Marc Vila (NMV)-455.
27. El francès Pierre-Roch de Roussillou (1786-1874), nomenat veguer francès a Andorra l'any 1820, ja ens confirmava al seu llibre *De l'Andorre* (1823) que aquest escut era utilitzat pel Consell General tot i que, segons ell (erròniament), només en els documents adreçats al bisbat d'Urgell: DE ROUSSILLOU, P. R. "D'Andorra", a: *L'Andorra dels viatgers: els francesos*, 3. *Estudi històric de Joan Peruga i estudi literari d'Imma Tor Faus sobre l'escrit original de l'any 1823*. Andorra la Vella, Govern d'Andorra, 2005, p. 74.

Aquest segon escut, que el pare Tomàs Junoy (1782-1860), provicari d'Anyós, també entenia com a oficial del país en dibuixar-lo en la portada de la seva obra *Relació sobre la Vall d'Andorra*, editada l'any 1838,²⁸ ens apareix en la documentació oficial del Consell General d'aquells anys, si bé amb una presència força minsa en comparació amb l'altre escut descrit. Un manament oficial del síndic Nicolau Duedra, adreçat al quart de Santa Coloma l'any 1867, conté un nou segell amb l'escut d'Andorra amb els quaters distribuïts com a l'escut de la porta de la Casa de la Vall.²⁹

A l'esquerra, l'escut dibuixat pel pare Tomàs Junoy l'any 1838. A la dreta, l'escut del segell utilitzat l'any 1867. ANA.

Ambdós escuts són similars però també tenen diferències entre ells i amb el de la Casa de la Vall. Deixant de banda les diferents corones –element inexistent al de Casa de la Vall i, en canvi, en l'escut de Junoy destaca la corona i el barret d'arquebisbe, el qual porta deu borles a banda i banda– i els ornaments exteriors als quaters, el que aquí ens interessa especialment és precisament la composició i distribució dels quatre quaters dels escuts. Com podem observar, tant l'escut de Junoy com el del segell del 1867 respecten l'ordre i la composició de l'escut de la Casa de la Vall. Ara bé, en les representacions dels quaters hi trobem diferències significatives. En aquests dos escuts les dues vaques símbol del vescomtat de Bearn miren cap a l'esquerra, mentre que a l'escut de la Casa de la Vall miren en sentit contrari. I pel que fa a la mitra i el bàcul, l'escut de Junoy les manté separades –en el mateix quarter– i en l'escut del segell apareixen encreuades d'una forma similar a com apareixen a l'escut del 1748.

28. Dos exemplars originals de l'obra de Junoy es conserven a la Biblioteca Nacional d'Andorra: JUNOY, T. *Relació sobre la Vall de Andorra*, Tolosa, Imprimerie de Ph. Montaudin, 1838. R-11451; CR-18.

29. ANA. *Manament del síndic general Nicolau Duedra, adreçat al quart de Santa Coloma, pel qual queda prohibit als individus d'aquest quart d'anar al cortó d'Enclar*, 28 de juliol de 1867, arxiu del Comú d'Andorra (ACA)-3.

Més enllà d'aquestes diferències, el més important d'aquests escuts és que respecten l'ordre i la composició de l'escut de la Casa de la Vall. Res a veure amb l'escut del mapa de Lengelée. Tot plegat ens porta a concloure que el Consell General, durant gairebé tot el segle XIX, va utilitzar indistintament dos versions diferents de l'escut d'Andorra. I d'aquí sorgeix una nova pregunta: hi hauria diferències en els usos d'aquests dos escuts?

És una qüestió interessant, ja que si bé l'escut en què la mitra i el bàcul apareixen en dos quaters diferenciats és el més emprat en la documentació oficial del Consell General al llarg del segle XIX, l'escut gravat a la porta de la Casa de la Vall va ser l'escollit pels consellers generals per ornamentar la bandera tricolor andorrana regal de Napoleó III als andorrans l'any 1867. Seria en aquesta bandera, la primera tricolor del país, en la qual vers el 1880 el pintor Josep Oromí i Muntada (1837-1915) brodaria l'escut d'Andorra tal com apareix a la porta d'accés a la Casa de la Vall, però de nou amb la diferència del sentit de les vaques bearneses.

Bandera tricolor de l'any 1867 amb l'escut d'Andorra brodat posteriorment. Autor: Patrimoni Cultural d'Andorra.

L'escut triat per a la bandera tricolor andorrana podríem pensar que era vist pel Consell General d'aquells anys com el més solemne. Però alhora la mateixa institució documentalment continuava emprant, de forma majoritària, l'escut sense les quatre barres catalanes. Tot plegat presenta força similituds amb la qüestió de la bandera, de la qual també van sorgir diferents versions –emprades també pel Consell General de forma indistinta– fins a la seva definitiva oficialitat l'any 1942. Per tant, entràriem al segle XX amb dos models d'escut d'Andorra utilitzats pel mateix Consell General que conviuen en una mena de cooficialitat no reconeguda legislativament.

Sembla que aquesta dualitat d'escuts podia estar arribant a la seva fi quan el 29 de juliol del 1914, en el marc dels preparatius per als actes de coronació de la Verge de Meritxell com a patrona de les Valls d'Andorra –acte pel qual també es va fer l'himne andorrà però que es va acabar suspent i traslladant a l'any 1921 per l'esclat de la Primera Guerra Mundial (1914-1918)–, es van encarregar unes medalles commemoratives en què havia de constar l'escut d'armes d'Andorra. Per a fer-les, el Consell General havia de triar un dels dos escuts que fins aleshores s'utilitzaven indistintament, decisió que comunica al bisbat d'Urgell:

“Entre els dos escuts d'armes que s'han vingut usant aquestos últims anys escolleix y accepta el Consell com a úniques armes d'Andorra, l'antich o sia el que està gravat en el segell que va adjunt, si és del beneplàcit de V.I., per ser l'únich que s'usava antigament y el que millor s'acomaoda a la tradició y millor representa lo modo de ser d'aquest Principat.”³⁰

El Consell General de l'any 1914, al capdavant del qual es trobava el síndic Bonaventura Mestre Moles, es decidia per l'escut sense les quatre barres catalanes. Ho justificava des del punt de vista de l'antiguitat i la tradició, fet que podríem interpretar com una referència al primer escut esculpit a la façana de la Casa de la Vall. En tot cas, no deixa de ser sorprenent que el Consell General, després d'aquesta decisió, optés per mantenir a la seva bandera oficial l'escut que els mateixos consellers descartaven amb aquella decisió del 1914.

La medalla d'autoritat del 1914 amb l'escut sense les quatre barres catalanes va estar en ús fins l'any 1964. Va ser el síndic Julià Reig Ribó qui va impulsar la producció de noves medalles amb l'escut oficial del 1942 pels síndics, els coprínceps i els veguers. La medalla del 1914, però, va continuar utilitzant-se més enllà d'aquella data tot i que de forma esporàdica: Francesc Cerqueda Pascuet, síndic entre 1982 i 1989, encara va utilitzar-la per al jurament del seu càrrec. Probablement ho va fer mentre esperava a rebre la nova medalla instaurada amb Julià Reig la qual des d'aleshores es produïa especialment per a cada síndic. L'any 1995, finalment, es va acordar la producció de les actuals medalles d'autoritat amb l'escut oficial a l'anvers i una al·legoria a la Constitució aprovada l'any 1993 al revers en substitució de la Mare de Déu de Meritxell.

Un cas relativament similar succeeix amb el bicorn, símbol dels síndics juntament amb la capa. Sabem que almenys des de la dècada de 1930 al bicorn hi havia brodat un escut sense les armes catalanes. Aquest estil de bicorn va ser mantingut pel síndic Francesc Cairat Freixes (1880-1968) durant el seu llarg mandat entre els anys 1936 i 1960. Va ser també amb el síndic Julià Reig quan el bicorn dels síndics adopta l'escut d'Andorra en la

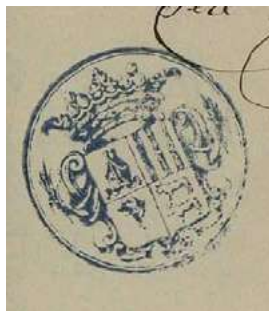
30. ANA. *Llibre d'actes de les sessions del Consell General de les Valls d'Andorra*, 1864-1940, fol. 231. FCV-9485.

seva forma moderna. Per tant, es dona la circumstància que durant anys el Consell General va utilitzar, com a part integrant dels seus símbols institucionals, un escut d'armes diferent al declarat com a oficial des de l'any 1942.³¹

Detall de l'escut d'Andorra cosit al bicorn utilitzat com a mínim des de la dècada de 1930. Autor: Patrimoni Cultural d'Andorra.

La decisió del Consell General sobre l'escut l'any 1914 es veu perfectament plasmada en la documentació produïda per la mateixa institució i segellada amb l'escut d'Andorra. Per exemple, el 1915 tenim constància de la utilització d'un segell amb aquell model d'escut,³² el 1923 va ser lleugerament modificat per incloure en el segell la inscripció "SINDICATURA D'ANDORRA" mantenint l'estructura dels quarters,³³ el 1931 el mateix escut emprat el 1923 i també en anys anteriors continuava utilitzant-se;³⁴ i, finalment, l'any 1940 trobem un segell amb un escut gairebé idèntic als anteriors però en aquest cas acompanyat de la inscripció "SECRETARIA DEL I. CONSELL GENERAL. ANDORRA LA VELLA (VALLS D'ANDORRA)".³⁵ En tots aquests segells sense les barres catalanes les vaques bearneses també s'orienten cap a l'esquerra, a diferència de l'escut de Casa de la Vall.

D'esquerra a dreta, els segells del 1915, 1923 i 1940, respectivament. ANA.

31. Hem d'agraciar al Sr. Carles Enseñat i Reig, síndic general, les seves aportacions respecte a l'ús i evolució de les medalles institucionals i els bicorns dels síndics.

32. ANA. *Comunicació dels veguers a Pere Font, síndic general de les Valls. Segueix la resposta del síndic, juliol-agost 1915*, Tribunal de Corts-processos (TC-P)-233.

33. ANA. *Certificat expedit per Bonaventura Vilarrubla Nequí, síndic general, a favor d'Antoni Mas Santana, confirmant la seva nacionalitat andorrana*, 22 d'octubre de 1923, Antoni Mas Santana (AMS)-9.

34. ANA. *Ensenyament a Andorra. Carta de la Sindicatura de les Valls d'Andorra al President de la Generalitat de Catalunya*, 21 de setembre de 1931, Arnau González Vilalta (AGDB)-1.

35. ANA. *Llibre d'actes de les sessions del Consell General de les Valls d'Andorra*, 1864-1940, fol. 370. FCV-9485.

Ara bé, tot i la tria de l'escut de l'any 1914, el 1915 podem constatar que el Consell General també emprava –tot i que no de forma recurrent– un model de document imprès en què es pot apreciar, en el marge superior esquerre, un escut d'Andorra que respectava la disposició i el contingut dels quarters de l'escut del 1748. És, de fet, un escut gairebé idèntic al que va dibuixar Tomàs Junoy l'any 1838 i completament inspirat en el situat a la porta de la Casa de la Vall, però hi canvia l'orientació de les vaques i també la disposició de la mitra i el bàcul al quarter superior esquerre.

Escut al paper utilitzat pel Consell General des de l'any 1915. ANA.

Per tant, a partir del 1914 semblava que l'escut sense les quatre barres catalanes anava guanyant importància, tot i que l'escut amb les barres seguia present al país tant a la documentació –tot i que de forma minsa– com sobretot a la Casa de la Vall i, encara més sorprenent, a les banderes nacionals que anaven popularitzant-se.

En aquells anys, el Consell General mai es va plantejar canviar l'escut brodat a la dècada de 1880 a la més solemne bandera tricolor del país, la qual s'exposava a la sala del Consell de la Casa de la Vall. I tampoc la Societat Andorrana de Residents a Barcelona (SARB) va utilitzar el model d'escut sense les quatre barres catalanes per a la confecció de la bandera tricolor que va regalar al Consell General l'any 1930. Una bandera que ràpidament el Consell General va convertir en la més important del país i que substituïa l'anterior de l'any 1867 amb l'escut brodat per Josep Oromí. Per tant, a principis dels anys trenta el Consell General continuava utilitzant dos tipus d'escuts d'Andorra.

Arribats a aquest punt podem concloure que a la pràctica el Consell General seguia sense decantar-se definitivament per cap dels dos escuts en ús al país. Uns escuts que es diferenciaven, principalment, de la següent forma:

a. La inclusió o no de les quatre barres catalanes en el quarter inferior de l'esquerra de l'escut. Quan no s'hi inclouen, la mitra i el bàcul apareixen separats en els dos quarters de l'esquerra formant un escut similar al primigeni de la façana lateral de la Casa de la Vall i diferenciat del que trobem presidint la porta principal. Un bon exemple d'aquest tipus d'escut és l'il·lustrat al mapa de Lengelée del 1777.

b. Si s'hi inclouen les quatre barres i es respecta la divisió de quarters que trobem a l'escut del 1748, apareixen diferències més subtils però també destacables:

1. La mitra i el bàcul: en alguns escuts apareix la mitra totalment de front; en d'altres lleugerament de costat, creant una certa perspectiva. Pel que fa al bàcul, pot aparèixer entrellaçat amb la mitra, com a l'escut de la Casa de la Vall, o bé separat però en el mateix quarter.

2. Les dues vaques del vescomtat de Bearn: a l'escut de la porta de Casa de la Vall les vaques miren cap a la dreta, mentre que a la majoria d'escuts emprats –i també a l'heràldica oficial de Bearn– les vaques s'orienten cap a l'esquerra, tal com també dicten les normes de l'heràldica.³⁶ És un canvi que amb els anys sembla consolidar-se en tots els escuts del país, tot i que durant la dècada dels trenta i dels quaranta de nou apareixen escuts exactament idèntics al de Casa de la Vall. El canvi de sentit d'aquests vaques a l'escut esculpint a la Casa de la Vall podria tractar-se d'un error de l'escultor de l'escut de la Casa de la Vall. En tot cas, en el seu informe, Jean-Pierre Lassalle ens proposa fins a cinc hipòtesis diferents respecte de l'orientació de les vaques bearneses.

El que en tots els escuts semblava inqüestionable era la presència tant de la mitra i el bàcul, si anaven junts al quarter superior de l'esquerra –el més preeminent en heràldica–, i les tres barres del comtat de Foix i les dues vaques del vescomtat de Bearn, sempre als quarters de la dreta de l'escut i en el mateix ordre: Foix al quarter superior i Bearn a l'inferior.

Reprenguem ara el fil cronològic, perquè l'acord del Consell General sobre l'escut l'any 1914 sembla que va tenir un impacte relatiu en el temps. De tot el que s'ha analitzat fins ara podem concloure que la tria de l'escut sense les quatre barres catalanes

36. Per a un manual complet sobre les diferents normes heràldiques i, més concretament, l'orientació dels animals representats en els escuts, vegeu: FOX-DAVIES, A. C. *A complete guide of heraldy*, Londres; Edimburg, T.C. & E.C. Jack, 1909: ENLLAÇ [En línia: 18 de desembre del 2024].

va ser una decisió que no va acabar sent definitiva. I que si bé certament a partir del 1914 i la dècada de 1920 aquell escut va ser el més emprat, la bandera andorrana va continuar tenint l'escut tal com el definia Anton Fiter al *Manual Digest* l'any 1748. La clau de tot plegat podria estar en el fet que el Consell General no va definir com havia de ser oficialment l'escut del país fins l'any 1942.

L'escut del 1748 torna a guanyar importància durant la dècada de 1930, sobretot després de l'adopció, per part del Consell General, liderat aleshores pel síndic Roc Pallarès i Rossell, de la bandera tricolor andorrana regalada per la SARB l'any 1930. De forma implícita, Pallarès semblava acceptar amb aquella bandera que l'únic escut del país havia de ser com l'esculpit a la porta d'accés de la Casa de la Vall i sense cap tipus de modificació, ni tan sols l'orientació de les vaques bearneses.

ANA. Bitllet d'una pesseta emès pel Consell General al desembre de l'any 1936. Arxiu del Quart d'Anyòs.

La importància creixent d'aquell escut es confirma també en l'emissió de pessetes que fa el Consell General –ja amb el síndic Francesc Cairat– durant el període de la Guerra Civil Espanyola (1936-1939), en què observem el mateix escut, tot i que en aquest cas amb les vaques de Bearn orientades cap a la dreta.

Però va ser en plena Segona Guerra Mundial (1939-1945) quan el Consell General va declarar per primera vegada l'oficialitat de l'escut d'Andorra en la forma en què es troba representat a la porta principal de la Casa de la Vall. Va ser el 22 de desembre del 1942, una data significativa perquè

poques setmanes abans, l'11 de novembre, els nazis havien iniciat l'ocupació definitiva de França i s'instal·laven així a la frontera del Pas de la Casa. L'acord pres pel Consell General deia el següent:

“El M.I. Consell General declara oficial l'himne andorrà, lletra del qui fou Príncep de les Valls Doctor Benlloch i música del eminent compositor, fill d'Andorra, Reverend senyor Enric Marfany. Tanmateix l'Il·lustre Consell declara oficial l'escut andorrà tal com és sobre la porta d'entrada de Casa de la Vall: dividit en quatre quarters, el primer: bàcul mitra; el segon, dalt: tres barres vermelles sobre fons groc; el tercer, inferior: quatre barres vermelles sobre fons groc; i el quart: dos vaques daurades amb una campaneta cada una al coll sobre fons verd i mirant a fora de l'escut. La bandera oficial és de tres colors, sentit vertical: blau, groc i vermell, de les mateixes dimensions amb el blau lligat al pal.”³⁷

En un context de gran perill per a la independència de les valls, amb els nazis en plena expansió i a tocar del país, el Consell General va decidir blindar oficialment els tres símbols nacionals més importants d'un país: l'escut, l'himne i la bandera. Amb aquesta declaració d'oficialitat quedava fora de qualsevol dubte la composició de l'únic escut nacional d'Andorra: exactament idèntic al de Casa de la Vall, i això incloïa el sentit de les vaques mirant cap a “fora de l'escut”, cap a la dreta.

ANA. Model de document de la Sindicatura de les Valls d'Andorra. Trobem l'escut -amb les vaques mirant a la dreta- al marge superior esquerre del document. 1943. Arxiu Històric d'Escaldes Engordany (AHEE)-591.

A partir d'aquella data, l'ús de l'escut sense les quatre barres catalanes perdria definitivament pistonada i s'utilitzaria només de forma residual en els anys següents. Des del Consell General es van fer nous segells amb l'escut oficial del país i també models de documents, a l'encapçalament dels quals s'apreciava l'escut andorrà en la seva única forma acceptada. A més, des del 31 de maig del 1946 es va prohibir utilitzar l'escut oficial d'Andorra sense l'autorització del Consell General.³⁸

37. ANA. *Llibre d'actes de les sessions del Consell General de les Valls d'Andorra*, 1940-1961, fol. 43. FCV-9486.

38. ANA. *Llibre d'actes de les sessions del Consell General de les Valls d'Andorra*, 1940-1961, fol. 90. FCV-9486.

ANA. Model de document del Consell General de les Valls d'Andorra. Aquí ja observem les vaques mirant cap a l'esquerra, com a l'escut del 1748, i s'hi inclou la inscripció "VIRTUS UNITA FORTIOR". 1964. FCV-645.

D'ençà del 1942 només va quedar una darrera qüestió per resoldre respecte de la composició oficial i única de l'escut: el sentit de les vaques bearneses. La declaració d'oficialitat del 1942 era clara: les vaques havien de mirar cap a la dreta. Però feia anys que ja s'utilitzava el mateix escut existent a la Casa de la Vall amb el canvi d'orientació de les vaques, que es giraven perquè miressin a l'esquerra.

Insistim que si ens cenyim a la declaració d'oficialitat la qüestió no admetria dubte. Però el fet és que, tret de moments puntuals a la dècada dels quaranta, a partir dels cinquanta el més comú era veure l'escut d'Andorra oficial amb les vaques bearneses mirant cap a l'esquerra i no cap a la dreta, cap a fora de l'escut. Va ser un canvi que va anar adoptant-se –i consolidant-se– amb els anys malgrat no constar per escrit i, per tant, no respectar la composició de l'escut declarat oficial l'any 1942.

El perquè d'aquest canvi ha motivat hipòtesis diverses. En l'àmbit popular s'ha dit que els coprínceps episcopals podien interpretar l'orientació de les vaques bearneses a l'escut de la Casa de la Vall com una falta de respecte cap a la Mitra, ja que mirant cap a la dreta les vaques donen l'esquena tant als símbols episcopals com a les quatre barres catalanes. Ara bé, l'explicació més plausible d'aquest canvi de sentit seria que amb els anys s'entengués com un error de l'escultor el fet d'orientar les vaques bearneses en sentit contrari a l'oficial, ja que l'emblema del vescomtat de Bearn no admetia dubtes: les vaques havien de mirar cap a l'esquerra.³⁹ La hipòtesi de l'error és també la defensada per Pere Canturri en l'informe emès per al Consell General l'any 1978.

39. GASCÓN CHOPO, C. "Dues vaques bearneses", diari *BonDia*, 22 d'abril del 2024: [ENLLAÇ \[En línia: 24 de desembre del 2024\]](#).

Dècades després d'aquella primera declaració d'oficialitat de l'escut d'Andorra de l'any 1942, el Consell General va tornar a plantejar-se com havia de ser, únicament i oficialment, l'escut del país. Perquè, malgrat la declaració del 1942 i tot i que any rere any les modificacions de l'escut eren cada vegada menors, continuaven apareixent escuts diferents de l'oficial. Per aquest motiu, el Consell General va demanar a Pere Canturri un informe sobre l'escut, que va ser presentat als consellers al febrer del 1978. En l'informe es tornava a defensar que l'únic escut oficial del país era el situat a la porta principal de la Casa de la Vall, però Canturri hi afegia l'únic cromatisme correcte. El que Canturri no especificava en aquell primer informe era la disposició de les vaques bearneses, que en aquells moments era un, si no el principal, objecte de modificació en els escuts d'Andorra d'aquells anys. Potser per aquest motiu i a petició del Consell General,⁴⁰ Canturri va haver d'ampliar aquell primer informe amb una exhaustiva anàlisi heràldica de Jean-Pierre Lassalle. Va ser aleshores quan Canturri va defensar explícitament el definitiu canvi d'orientació de les vaques.

Els informes de Canturri, però, no van acabar portant a una nova declaració d'oficialitat de l'escut que blindés, finalment, el canvi d'orientació de les vaques bearneses. Per tant, a la dècada dels vuitanta continuava sent oficial l'escut idèntic al situat a la porta de la Casa de la Vall i, en conseqüència, en aquells anys van continuar utilitzant-se escuts amb les vaques orientades a ambdues bandes. Alhora, també van continuar apareixent escuts amb canvis cromàtics i amb l'ús de corones i ornaments vegetals de diferents tipus que no es corresponien ni amb l'esculpit a la Casa de la Vall ni al descrit per Canturri.

No hi ha dubte que la falta de claredat del Consell General respecte de com havia de ser l'escut oficial del país va provocar que les confusions perduressin gairebé fins a la fi del segle. Ni tan sols la Constitució andorrana de l'any 1993 va aportar-hi la claredat necessària, ja que en referència a l'escut l'article 2.2 de la Constitució només diu que "l'himne nacional, la bandera i l'escut d'Andorra són els tradicionals".⁴¹ Amb aquesta definició, l'escut "tradicional" bé podria entendre's com un escut amb les vaques bearneses orientades cap a la dreta, tal com consta a l'escut de la Casa de la Vall, fins aquell moment encara l'únic oficial al país. O fins i tot com el primer escut esculpit al lateral de la façana de la Casa de la Vall. L'adjectiu *tradicional* donava encara més abstracció a la qüestió de l'escut oficial d'Andorra.

Va ser l'any 1996, arran de l'aprovació de la Llei sobre la utilització dels signes d'estat, del 20 de juny de 1996, quan per fi es va aclarir el camí cap a l'oficialitat de l'única i actual forma i estil de l'escut d'Andorra. Aquella llei⁴² obligava a l'elaboració d'un "llibre de normes gràfiques" per a la utilització i reproducció dels

40. ANA. *Llibre d'actes de les sessions del Consell General de les Valls d'Andorra*, 1975-1979, fol. 2682. FCV-9489.

41. *Constitució del Principat d'Andorra*. Andorra, Consell General. Principat d'Andorra, 1993, p. 4.

42. Llei sobre la utilització dels signes d'estat, del 20 de juny de 1996. *Butlletí Oficial del Principat d'Andorra* (BOPA), núm. 48, any 8 (10 de juliol de 1996), p. 1052-1054: [ENLLAÇ \[En línia: 8 de gener del 2025\]](#).

símbols d'estat andorrans i reconeixia “la confusió que se sol crear en interpretar l'adjectiu *tradicional* per *oficial*” a l'esmentat article del text constitucional. Alhora, l'annex 1 de la llei definia oficialment l'escut “tradicional” d'Andorra al qual es refereix la Constitució:

“L'escut del Principat d'Andorra tradicionalment ha estat format per quatre cases, dues corresponents a cadascun dels dos Coprínceps. Les quatre cases tradicionals són:

La del Bisbat, representada per una mitra i un bàcul daurats sobre fons vermell; la de Catalunya; la de Foix; la de Bearn.

L'escut pot anar acompanyat de la divisa ‘Virtus Unita Fortior’. L'escut pot anar envoltat d'una aurèola, d'un pergamí o coronat amb els emblemes del senyor (corona, capell).”

Aquesta seria, encara avui, l'única definició oficial de “l'escut tradicional d'Andorra”. Una definició força bàsica però totalment ampliada amb les actuals Normes gràfiques de la identitat institucional del Govern d'Andorra,⁴³ publicades l'any 2011 i que modificaven l'anterior “llibre de normes gràfiques” emanat de la llei del 1996. Les normes actuals ja no admeten cap tipus de dubte respecte a com ha de ser l'escut d'Andorra, tant pel que fa a disposició –amb les vaques bearneses orientades cap a l'esquerra– com des del punt de vista cromàtic i ornamental.⁴⁴

43. “Identitat Institucional”, Govern d'Andorra, 2011: [ENLLAÇ \[En línia: 8 de gener del 2025\]](#).

44. Podeu veure les normes d'estil de l'escut d'Andorra a l'enllaç següent: [ENLLAÇ \[En línia: 8 de gener del 2025\]](#).

FONTS

FONTS D'ARXIU:

- ▶ Arxiu Nacional d'Andorra (ANA)
 - ▷ Fons: Arxiu del Comú d'Andorra (ACA).
 - ▷ Fons: Arxiu de Casa Colat d'Ordino (ACCO).
 - ▷ Fons: Arxiu de Casa Guillaire (ACGr).
 - ▷ Fons: Arxiu Històric d'Escaldes-Engordany (AHEE).
 - ▷ Fons: Antoni Mas Santana (AMS).
 - ▷ Fons: Arxiu de les Set Claus (ASC).
 - ▷ Fons: documentació cedida per Arnau González Vilalta (AGDB).
 - ▷ Fons: documentació digitalitzada provinent dels Arxius Departamentals de l'Arieja (ADA).
 - ▷ Fons: Casa de la Vall (FCV).
 - ▷ Fons: Arxiu del Quart d'Anyòs.
 - ▷ Fons: Notaria Marc Vila (NMV).
 - ▷ Fons: Tribunal de Corts-Processos (TC-P).
 - ▷ Fons fotogràfics:
 - Guillem de Plandolit (ACAU-FGP).
 - Josep Alsina Martí (FAM).
 - Francesc Pantebre (FFP).

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES:

- ▶ CANTURRI, P. "L'escut d'Andorra". Informe emès per al Consell General de les Valls d'Andorra el 23 de febrer de 1978. S'acompanya d'un estudi de l'heràldica de l'escut realitzat per Jean-Pierre Lassalle (Biblioteca Nacional d'Andorra).
- ▶ *Constitució del Principat d'Andorra*. Andorra, Consell General. Principat d'Andorra, 1993.
- ▶ DE ROUSSILLOU, P. R. "D'Andorra", a: *L'Andorra dels viatgers: els francesos*, 3. Estudi històric de Joan Peruga i estudi literari d'Imma Tor Faus sobre l'escrit original de l'any 1823. Andorra la Vella, Govern d'Andorra, 2005.

- ▶ DE ZAMORA, F. “Diari de viatge”, a: *L’Andorra dels viatgers: els ibèrics*, 2. Edició, traducció i estudi històric a cura d’Albert Villaró sobre l’escrit original de l’any 1788. Andorra la Vella, Govern d’Andorra, 2004.
- ▶ FITER i ROSSELL, A. *Manual Digest de les Valls Neutres d’Andorra*, Edició, estudis complementaris i notes a cura d’Albert Villaró sobre el manuscrit original de Casa Rossell (ANA, CR-40572, any 1748), Andorra, Consell General de les Valls d’Andorra; Aloma Editors, 2018.
- ▶ FOX-DAVIES, A. C. *A complete guide of heraldy*. Londres, Edimburg, T.C. & E.C. Jack, 1909.
- ▶ JUNOY, T. Relació sobre la Vall de Andorra, Tolosa, Imprimerie de Ph. Montaudin, 1838 (Biblioteca Nacional d’Andorra).
- ▶ PLANAS DE LA MAZA, M. “Un exemple d’arquitectura senyorial pirinenca”. *Annals 1995: Institut d’Estudis Andorrans. Centre de Barcelona*, 1997.
- ▶ PUIG, A. *Polítar Andorrà*. Transcripció, introducció i notes a càrrec de Lídia Armengol, Manuel Mas i Antoni Morell. Andorra, Conselleria d’Educació i Cultural, 1983 (edició original: 1763).
- ▶ PUJAL TRULLÀ, A.; LLADÓS TORRENT, J. *La Domus del Consell de la Terra*, Andorra la Vella, Consell General, 2008.
- ▶ PUJAL TRULLÀ, A. Ordino segle xv. *Una petita història d’Andorra*, Andorra la Vella, autoedició, 2011.
- ▶ PUJAL TRULLÀ, A. *Història de tots els noms de casa d’Andorra. Onomàstica andorrana anterior al Concili de Trento*. Lleida, Pagès Editors, 2014.
- ▶ PUJAL TRULLÀ, A. Ordino segle xvi. *La vida a Andorra a l’edat mitjana*. Lleida, Pagès Editors, 2017.
- ▶ PUJAL TRULLÀ, A. Ordino segle xvii. *Els noms propis i la propietat de la terra*. Lleida, Pagès Editors, 2020.
- ▶ VILLARÓ, A. “Història de la creació cultural: de l’antiguitat al segle xx”. *Relat Històric d’Andorra*, 2023, p. 26: [ENLLAÇ \[En línia: 10 de desembre del 2024\]](#).

FONTS HEMEROGRÀFIQUES:

- ▶ Gravat de Casa de la Vall, *Le Progrès de la Somme*, 24 de setembre de 1882.

ALTRES FONTS:

- ▶ *Butlletí Oficial del Principat d’Andorra* (BOPA).
- ▶ Govern d’Andorra: “Identitat institucional”..

